

ПРАВОВИЙ СТАТУС НЕНАРОДЖЕНОЇ ДИТИНИ У ПРАВОВІДНОСИНАХ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ РЕПРОДУКТИВНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ

Lyubich L.D. The legal status of unborn child in legal relations on realization of human reproductive rights.

In the article the legal regulation of relations on realization of human reproductive rights is considered from the perspective of legal personality of unborn child. Analysis of the norms of national legislation leads to the conclusion that in the relations about artificial termination of pregnancy (abortion) and assisted reproductive technologies (ART) embryo (unborn child) serves as the object of these relationships, and devoid of any personality.

Legislative confirmation of the legality of operations of abortion at women will contradicts the Part 3 of Article 51 and Article 27 of the Constitution of Ukraine in the part of child welfare and the inherent right to life. The irresolvable conflict arises between the reproductive right of women to termination of pregnancy and the right to life of the conceived by her child since both these rights can not be realized simultaneously. In our view, such freedom of reproductive women choice puts this right into question, because it contradicts universal and constitutional legal principles.

In p. 8.1 "Pocedure of application of assisted reproductive technologies in Ukraine", approved by the Order of Ministry of Health of 09.09.2013 № 787, actions concerning "reduction" of embryos (manipulations on reducing of the number of developing embryos) are governed in purpose to prevent prenatal and obstetrical complications associated with multiple pregnancy. Indications for embryo reduction is the presence of two or more fetuses after use of ART in the presence of an application for reduction of embryos. Choice of embryos that remain and are subject for reduction, should be appropriate taking into account the ultrasound data characterizing their state for up to 12 weeks of pregnancy. According to Article 28 of the Constitution of Ukraine and Article 289 of Civil Code of Ukraine, the natural person has the right to personal inviolability and shall not be subjected to torture, cruel, inhuman or degrading treatment or punishment. In our opinion, the reduction of viable embryos after 12 weeks of pregnancy falls under the definition of "cruel, inhuman treatment".

To resolve the contradictions in legal regulation of the status of human embryos, artificial termination of pregnancy, the use of ART and biomedical experimentation on embryos it should be recognized that abortion and "reduction" of embryos in ART is a violation of the right to life of the unborn child.

It is necessary to secure the protection of the unborn child (embryo) and recognition for his human dignity from the moment of impregnation by the following formulation of Part 1 Article 27 of the Constitution of Ukraine: "Every person has the inalienable right to life from the moment of impregnation".

Unborn child has the potential to realize his rights and obligations after his birth, and moral rights (the basic element of legal status - the right to life, the right to respect for

his dignity) - from the moment of impregnation, so it should be granted the status of subject of law which requires special care and assistance.

Key words: embryo, unborn child, the legal status of the unborn child, reproductive rights, abortion, assisted reproductive technology.

**Любич Лариса
Дмитрівна,**

студентка Інституту
післядипломної
освіти Київського
національного
університету імені
Тараса Шевченка,
спеціальність
«Правознавство»

У правовій доктрині протягом усього часу існування інституту охорони прав зачатих, але не народжених дітей (насцитурусів) дискутується питання про їх правосуб'єктність. Означена проблема зачіпає такі наукові напрямки і галузі знання, як біологія, філософія, теологія, етика, медицина, право; а у правовій галузі є предметом досліджень учених з цивільного, конституційного, кримінального, медичного-правового напрямків. Актуальність цього питання в Україні визначається критичним рівнем демографічної ситуації та загальнонаціональною проблемою репродуктивного здоров'я [1]. Вимагає переведення в практичну площину конституційний принцип проголошення людини, її життя та здоров'я найвищою цінністю [2]. Необхідність порушення питання про права ненародженої дитини, насамперед права на життя, виникає в контексті штучного переривання вагітності, а також застосування технологій штучного запліднення. У зв'язку з розвитком нових суспільних відносин, пов'язаних зі здійсненням репродуктивних прав людини, перед суспільством постає етична та правова необхідність у визначенні правового статусу ембріона людини; терміну розвитку, з якого ненароджена дитина може розглядатися як особистість; правомочності маніпуляцій зі статевими клітинами й ембріонами людини. Особливої уваги органів державної влади в Україні потребує статус ембріона людини як особистості, що має людську гідність.

Одним із проблемних питань системи прав людини є регламентація і реалізація її репродуктивних прав, які включають: право на захист репродуктивного здоров'я (безпечне материнство і батьківство; попередження захворювань, що передаються статевим шляхом; переривання вагітності за бажанням жінки і за медичними показами); право на створення сім'ї; право на ухвалення незалежного і вільного репродуктивного рішення, зокрема на застосування допоміжних

репродуктивних технологій (далі – ДРТ) [3, с.511]. У процесі реалізації своїх репродуктивних прав людина (жінка, чоловік) вступають у правовідносини, що мають комплексний характер і включають елементи сімейно-правових, цивільно-правових і адміністративно-правових відносин [4, с. 73]. Переважно ці відносини регулюються нормами Сімейного кодексу України [5], Цивільного кодексу України [6] (далі – СК України та ЦК України відповідно), нормативно-правовими актами в галузі охорони здоров'я. Для визначення правового статусу ненародженої дитини слід установити, чи є ненароджена дитина суб'єктом права, чи можна її вважати особою, або згідно з категоріями цивільного права – фізичною особою.

Останнім часом над різними аспектами зазначеної проблеми працювали Н. Беседкіна, Е. Блехшмідт, І. Бойко, С. Булеца [7-11], В. Ватрас [4], Т. Водоп'ян, А. Головащук, О. Гончаренко, О. Дуфенюк [12-15], О. Капшинцева [3], Ю. Коренга, А. Куліш, К. Левандовські, О. Мірошніченко, Г. Миронова, О. Пунда, О. Рогова, Л. Романовська, К. Самокиш, А. Соловійов, Г. Терешкевич, Т. Фашук, О. Шафарчук [16-28] та ін. Порівняльне аналітичне дослідження наукових і правових джерел дозволило виявити низку питань, що не мають на сьогодні належного правового вирішення і регулювання у вітчизняному законодавстві: відсутність юридичного визначення поняття «ненароджена дитина»; проблема визначення початку людського життя як моменту початку його правового захисту; відсутність у ненаро-

дженої дитини юридично закріпленої правосуб'єктності до моменту народження; проблема порушення права ненародженої дитини на життя правом репродуктивного вибору жінки шляхом проведення штучного переривання вагітності; правовий режим здійснення ДРТ і дослідів у галузі ембріології.

Метою дослідження є аналіз законодавства України щодо окремих аспектів правового статусу ненародженої дитини у правовідносинах щодо реалізації репродуктивних прав людини.

Правовий статус людини (*від лат. status – «положення, стан»*) – юридично закріплене становище людини в суспільстві, відповідно до якого фізична особа як суб'єкт права вступає у правовідносини, координує свою діяльність і поведінку в суспільстві. Регламентування правового статусу особи різними галузевими джерелами права утворює низку «зрізів» цього поняття: загальний (міжнародний); конституційний; спеціальний; галузевий; індивідуальний [29, с. 97]. Елементами правового статусу особи є правосуб'єктність; права, свободи, обов'язки, законні інтереси; юридична відповідальність; гарантії правового статусу.

Щоб визначити правовий статус ненародженої дитини, слід установити момент початку життя. У доктринальних джерелах, міжнародному та національному праві відсутній єдиний підхід до визначення моменту виникнення права на життя і, відповідно, моменту початку виникнення правосуб'єктності [3, с. 70, 72; 12, с. 135, 137; 13, с. 193; 18, с. 69-75;

19, с. 11]. У літературі сформувалося кілька концепцій: 1) ембріональна (виходить із того, що право людини на життя виникає до моменту народження – безпосередньо з моменту зачаття); 2) натусіальна (вважає, що життя починається з моменту народження); 3) за однією з концепцій початком життя є формування нервової системи [3, с. 69; 10, с. 219-222; 12, с. 136; 13, с. 193].

Згідно з ч. 2 ст. 25 ЦК України правоздатність фізичної особи виникає з моменту народження та припиняється зі смертю, – вітчизняний законодавець дотримується натусіальної концепції, визнаючи початок життя з моменту народження. Але біологія (ембріологія, генетика) надають неспростовні докази того, що розвиток нового людського організму починається зі злиття гамет (статевих клітин – жіночої (ооцита) та чоловічої (сперматозоїд)) з утворенням зиготи (заплідненої яйцеклітини), яка починає ділитися і утворює бластоцисту (формується в людини на 5-6-й день після запліднення), що імплантується в ендометрій матки. З цього моменту починається внутрішньоутробний період життя людського індивідууму [9, с. 24; 10, с. 226].

У чинному законодавстві вживаються різні терміни та поняття на позначення внутрішньоутробного життя людини: «гамети» (ооцити, спермії), «зигота» [30]; «ембріон» (ембріон людини) (ч. 3 ст. 123 СК України [30; 31]; «зародок» [32]; «плід» [1,33,34]; «зачата, але ще не народжена дитина» (ч. 2 ст. 1298 ЦКУ); «зачата дитина» (ч. 3 ст. 110 СК України). При цьому юридичні визначення на-

дано лише таким із них: «ембріон (ембріон людини) – зародок людини на стадії розвитку до восьми тижнів» [31, ст. 2]; «плід – внутрішньоутробний продукт зачаття, починаючи з повного 12-го тижня вагітності (з 84-ї доби від першого дня останнього нормального менструального циклу) до вигнання/вилучення з організму матері» [33, п. 1.4]. Отже, відсутнє юридичне визначення поняття «ненароджена дитина», а також визначення суб'єкта внутрішньоутробного життя людини в період з 8-го по 12-й тиждень. Вважаємо доцільним формування єдиної юридичної термінологічної системи в законах і підзаконних нормативно-правових актах з метою однозначного тлумачення та вживання понять. Необхідно сформулювати дефініцію терміна *ненароджена дитина* таким чином, щоб охопити весь період внутрішньоутробного життя людини до моменту народження незалежно від того, чи народиться дитина в нормальний фізіологічний термін під час фізіологічних пологів (пологи в строк, запізнїлі пологи), чи раніше повного терміну вагітності (передчасні пологи); а також незалежно від стану зрілості чи незрілості плоду чи новонародженого. Зазначені аспекти враховано в такому визначенні, що пропонується: «*ненароджена дитина*» – це людський індивідуум з моменту зачаття (запліднення яйцеклітини сперматозоїдом) до моменту народження.

На нашу думку, момент виникнення життя (зачаття) і момент виникнення права на життя, а також інших особистих немайнових прав (права на повагу до гідності, право на

захист життя і здоров'я) мають збігатися. Звідси ненароджена дитина володіє правоздатністю з моменту зачаття, а відповідно має бути визнана людською особою, суб'єктом права, тобто фізичною особою в цивільно-правових та сімейно-правових відносинах.

Репродуктивні права жінки здійснюються насамперед від часу народження дитини. Це природна і найважливіша соціальна функція жінки, тому дитинство і материнство охороняються державою (ч. 3 ст. 51 Конституції України). У ч. 1. ст. 49 СК України закріплюється право дружини на материнство, тобто право, але не обов'язок народити дитину. Право на особисту свободу та недоторканність (ст. 29 Конституції України) виключає примусове материнство чи переривання вагітності. У ст. 57 Закону України «Основи законодавства про охорону здоров'я» від 19.11.1992 р. (далі – Закон) [35] вказано, що з метою охорони здоров'я жінки їй надається право самій вирішувати питання про материнство (тобто самостійно надати право зачатій дитині народитись чи позбавити такого права шляхом здійснення абортів). Однак законодавче закріплення правомірності проведення операцій зі штучного переривання вагітності за бажанням жінки суперечить ч. 3 ст. 51 та ст. 27 Конституції України в частині охорони дитинства та невід'ємного права людини на життя. Виникає нерозв'язний конфлікт між репродуктивним правом жінки на переривання вагітності і правом на життя зачатої нею дитини, оскільки одночасно реалізувати ці права неможливо. На наш

погляд, така свобода репродуктивного вибору жінки ставить це право під сумнів, оскільки суперечить як загальнолюдським, так і правовим конституційним принципам.

Питання аборту регламентовано у ч. 6 ст. 281 ЦК України та у ст. 50 Закону, де передбачено, що штучне переривання вагітності може бути проведене за бажанням жінки при вагітності строком не більше 12 тижнів. У випадках, установлених законодавством, штучне переривання вагітності може бути проведене при вагітності від 12 до 22 тижнів. У Постанові Кабінету Міністрів від 15 лютого 2006 р. № 144 «Про реалізацію статті 281 Цивільного кодексу України» затверджується перелік підстав медичного характеру, за наявності яких можливе штучне переривання вагітності, строк якої становить від 12 до 22 тижнів [36]. Перелік обставин, за якими дозволено здійснювати аборт, може бути розширений. Кримінальне законодавство не встановлює відповідальності за штучне переривання вагітності (аборт), а лише за незаконне проведення аборту (ст. 134 Кримінального Кодексу України) [37].

Таким чином, у правовідносинах з приводу штучного переривання вагітності законодавством позбавлено ненароджену дитину будь-якої правосуб'єктності: суб'єктами права визнається лише вагітна жінка, яка зачала дитину та є її матір'ю (до 12 тижнів вагітності), а також відповідні медичні експерти, що визначають підстави для штучного переривання вагітності (за вагітності від 12 до 22 тижнів).

Законодавством опосередковано охороняються права ненародженої дитини на охорону здоров'я, на утримання, на ім'я, на повагу до людської гідності (ч. 3 ст. 24 Конституції України, ст.ст. 49, 84, 110, 122, 123, 155 СК України). У СК України немає прямої вказівки на момент виникнення правового статусу дитини (згідно з ч. 1 ст. 6 правовий статус дитини має особа до досягнення нею повноліття), що, на нашу думку, дозволяє трактувати цей початок з моменту зачаття дитини, і до неї під час внутрішньо-утробного розвитку мають застосовуватися всі відповідні норми щодо прав і захисту прав дитини.

Етико-правова проблема використання ембріонів людини виникла у зв'язку з розвитком нового напрямку медичної ембріології – репродуктології, яка займається питаннями штучного запліднення, і трансплантології з використанням стовбурових клітин, зокрема ембріональних, для вирощування органів і тканин. Об'єктом використання в усіх зазначених галузях є ембріони людини. За даними Департаменту материнства, дитинства та санаторного забезпечення МОЗ України, рівень безпліддя в нашій країні сягає від 10-12 до 18-20%. Згідно з нормативами ВООЗ потреба в циклах ДРТ на 1 млн. осіб населення становить близько 800-1000 випадків упродовж року. В Україні існує потреба в проведенні понад 45-47 тис. циклів на рік [16, с. 511].

Згідно з ч. 7 ст. 281 ЦК України повнолітні жінка або чоловік мають право за медичними показами на проведення щодо них лікувальних програм ДРТ. Штучне запліднення та

імплантація ембріона регламентується ст. 48 Закону, «Порядком застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні», затвердженого Наказом МОЗ від 9.09.2013 р. № 787 (далі – Порядок) [30]). Програми ДРТ включають: запліднення *in vitro*, внутрішньоматкову інсемінацію, донацію гамет і ембріонів, кріоконсервування гамет і ембріонів, сурогатне материнство. Як визначено в п. 1.4 Порядку, до ДРТ віднесено методики лікування безпліддя, за яких маніпуляції з репродуктивними клітинами, окремі або всі етапи підготовки репродуктивних клітин, процеси запліднення і розвитку ембріонів до перенесення їх у матку пацієнтки здійснюються в умовах *in vitro* (у спеціальному лабораторному посуді або в контрольованому середовищі поза живим організмом). У п. 3.8 Порядку перенесення ембріонів у порожнину матки визначено як ембріотрансфер, який може здійснюватися на різних стадіях, починаючи зі стадії зиготи і закінчуючи стадією бластоцисти (5-6 день після запліднення). Окремо вказується, що до порожнини матки рекомендується переносити не більше 1-2 ембріонів, але за прогнозованої зниженої імовірності імплантації можливе перенесення більшої кількості ембріонів – трьох (з клінічним обґрунтуванням та за згодою пацієнтки). Може бути ембріотрансфер одного селективного ембріона (за згодою пацієнтки) та кріоконсервація решти ембріонів для використання в подальших циклах.

Відповідно до ч. 1 ст. 290 ЦК України повнолітня дієздатна фізична особа має право бути донором крові,

її компонентів, а також органів та інших анатомічних матеріалів і репродуктивних клітин. Донація гамет та ембріонів – це процедура, за якою донори за письмово оформленою добровільною згодою надають свої статеві клітини-гамети (сперму, ооцити) або ембріони для використання в лікуванні безпліддя інших осіб (п. 5.1 Порядку). Після завершення циклу запліднення за наявності залишку невикористаних ооцитів/ембріонів пацієнтка може прийняти рішення про використання цих ооцитів/ембріонів для лікувальних програм інших пацієнтів (п. 3.12 Порядку). Донорами ембріонів можуть бути пацієнти програми запліднення *in vitro*, у яких після народження дитини залишаються у кріобанку невикористані кріоконсервовані ембріони. У разі запліднення донорських ооцитів спермою донора можливі їх перенесення в порожнину матки реципієнта або кріоконсервація (з подальшим перенесенням у подальших циклах). За добровільною, усвідомленою, письмово оформленою інформованою згодою пацієнтів-донорів ці ембріони можуть бути використані для донації безплідній пацієнтці/подружній парі – реципієнту, а також жінкам-реципієнтам, які не перебувають у шлюбі.

Крім того в Порядку містяться норми, що регламентують дії стосовно «редукції» ембріонів: з метою профілактики акушерських і пренатальних ускладнень, пов'язаних із багатопліддям, може проводитися маніпуляція зі зменшення кількості ембріонів, що розвиваються, – редукція ембріонів (п. 8.1. Порядку). Редукція

ембріонів здійснюється лише за висновком консилиуму лікарів щодо необхідності її проведення, у якому беруть участь не менше трьох лікарів. Кількість ембріонів, які підлягають редукції, визначається пацієнткою за рекомендацією лікаря та письмово оформленою нею заявою. Показанням для проведення редукції ембріонів є наявність двох і більше плодів після застосування ДРТ за наявності заяви на проведення редукції ембріонів. Вибір ембріонів, що залишаються і підлягають редукції, має проводитися з урахуванням даних ультразвукового обстеження, які характеризують їх стан на строк вагітності до 12 тижнів. Для профілактики багатопліддя впроваджується методика ембріотрансферу одного відібраного ембріона. Решту ембріонів кріоконсервують для використання в подальших циклах. Відповідно до ст. 28 Конституції України, ст.289 ЦК України фізична особа має право на особисту недоторканність і не може бути піддана катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує її гідність, поводженню чи покаранню. На нашу думку, редукція життєздатних ембріонів після 12 тижня вагітності саме і підпадає під визначення «жорстоке, нелюдське поводження». Можна тільки висловити сподівання, що подальший розвиток клітинних технологій дозволить назавжди виключити такі жорстокі і нелюдські діяння, коли задля майбутнього життя однієї ненародженої дитини знищується інша.

Аналіз зазначених норм законодавства дозволяє зробити висновок, що у правовідносинах щодо застосування ДРТ ембріон (ненаро-

джена дитина) постає об'єктом цих правовідносин і позбавлений будь-якої правосуб'єктності. У п. 11.1. Порядку ембріони визначено як «біологічний матеріал пацієнта/пацієнтів». Право розпоряджатися долею ембріона (стосовно можливих процедур і маніпуляцій щодо запліднення і культивування *in vitro*, ембріотрансферу (у порожнину матки генетичної або сурогатної матері), кріоконсервації та зберігання, передання для програм репродуктивних технологій іншим особам, редукції) має жінка (пацієнтка) – донор гамет. Таким чином, до ембріонів людини, створених *in vitro*, до моменту імплантації ставляться як до речі, що перебуває у власності біологічних батьків. У разі запліднення *in vitro* право на народження такого ембріону залежить від згоди батьків – замовників репродуктивної програми, яке може бути відкликано до моменту перенесення ембріонів.

Окремим питанням при визначенні статусу ембріона є законодавче регулювання проведення різних маніпуляцій з ембріонами. Під поняттям «маніпуляції з ембріоном людини» мають на увазі: культивування їх *in vitro* для терапевтичних (лікування безпліддя) і дослідницьких (поліпшення умов культивування, розробка нових методів діагностики, вивчення закономірностей запліднення і розвитку та ін.) цілей, відпрацювання умов і проведення глибокого заморожування гамет та ембріонів і зберігання їх у такому стані з подальшим використанням для виконання практичної програми запліднення *in vitro* або з науковою метою. Правомочність виконання таких маніпуляцій і ступінь

допустимої дії на ембріони людини на сьогодні обговорюється.

На нашу думку, ненароджена дитина має потенційну здатність реалізовувати свої права й обов'язки після свого народження, а особисті немайнові права (базовий елемент правового статусу – право на життя, право на повагу до своєї гідності) – з моменту зачаття, а тому їй має бути надано статус суб'єкта права. Згідно з ч. 3 ст. 11 ЦК України цивільні права та обов'язки можуть виникати безпосередньо з актів цивільного законодавства. Тому доцільно доповнити ч. 6 ст. 11 ЦК України таким: «У випадках, установлених актами цивільного законодавства або договором, підставою виникнення цивільних прав та обов'язків може бути настання або ненастання певної події – *зачаття (запліднення)*».

Цивільна дієздатність – це здатність фізичних осіб своїми діями набувати для себе цивільні права і самостійно їх здійснювати, а також здатність своїми діями створювати для себе цивільні обов'язки, самостійно їх виконувати та нести відповідальність у разі їх невиконання. У ненародженій дитини вона відсутня, оскільки про самостійні дії у внутрішньоутробний період розвитку не йдеться. Відповідно до ст. 58 ЦК України над фізичними особами, які визнані недієздатними, установлюється опіка, а норма ст. 292 надає право недієздатній особі на опіку або піклування (за логікою, у такому разі опікунами постають мати і батько дитини). На нашу думку, це має бути право на особливе піклування і допомогу (ст. 25 Загальної декларації прав людини) [38].

Таким чином, на наш погляд, цивільно-правовий статус ненародженої дитини включає такі елементи: а) цивільна правоздатність з моменту зачаття; б) особисті немайнові і майнові права – на життя, на охорону життя, на особисту недоторканність, на охорону здоров'я, на спадкування, на повагу до своєї гідності, на ім'я, на утримання, на соціальний захист тощо; в) цивільна недієздатність і потреба в особливому піклуванні з боку матері і батька; г) охорона чинним законодавством безпосередньо (охорона дитинства, надання права на спадкування, соціальний захист) чи опосередковано (через охорону здоров'я і соціальний захист вагітної жінки, охорону материнства) прав і інтересів ненародженої дитини.

Для вирішення суперечностей у правовому регулюванні статусу ембріона людини, штучного переривання вагітності, застосування ДРТ і проведення біомедичних експериментів на ембріонах слід визнати, що штучне переривання вагітності та «редукція» ембріонів при ДРТ є порушенням права ненародженої дитини на життя. Необхідно закріпити захист ненародженої дитини (ембріона) та визнання за ним людської гідності на конституційному рівні шляхом такого формулювання ч. 1 ст. 27 Конституції України: «Кожна людина має невід'ємне право на життя з моменту зачаття».

Згідно зі ст. 155 СК України здійснення батьками своїх прав і виконання обов'язків мають ґрунтуватися на повазі до прав дитини та її людської гідності, батьківські права не можуть здійснюватися всупереч ін-

тересам дитини. Якщо виходити з того, що зачаття дитини – це той юридичний факт, що встановлює права і обов'язки материнства і батьківства, то з моменту зачаття дитини вагітна жінка-мати дитини та її батько мають поважати права і гідність ненародженої дитини, усебічно сприяти її здоровому розвитку і народженню. Слід наголосити, що висловлені положення суперечать чинному праву репродуктивного вибору вагітної жінки. Ураховуючи сьогодинішній етап соціально-економічного, культурного і духовного розвитку суспільства в Україні, навряд чи така суперечність може бути вирішена на користь верховенства прав ненародженої дитини. Але поступова гуманізація суспільства, піднесення людської гідності на новий рівень дають можливість сподіватися на позитивне вирішення цієї суперечності в майбутньому.

Список використаних джерел:

1. Постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2006 р. № 1849 «Про затвердження Державної програми «Репродуктивне здоров'я нації» на період до 2015 року» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1849-2006-p>

2. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

3. Кашинцева О. Ю. Проблеми визначення статусу ембріона: етико-правовий аспект / О. Ю. Кашинцева // Вісник Академії адвокатури України. – 2007. – Випуск 10, № 3. – С. 68-74.

4. Ватрас В. А. Суб'єктний склад правовідносин щодо імплантації ембріона дитини жінці із генетичного матеріалу подружжя / В.А. Ватрас // Вісник Хмельницького інституту регіональ-

ного управління та права. – 2002. – № 4. – С. 72-75.

5. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – №№ 21-22. – Ст.135.

6. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №№ 40-44. – Ст.356.

7. Беседкина Н. И. Зарождение жизни. Юридическая точка отсчёта / Беседкина Н. И. // Право и жизнь. – 2004. – № 72 (8) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.law-n-life.ru/arch/p72.aspx>

8. Беседкина Н. И. Права неродившегося ребенка / Беседкина Н. И. // Государство и право. – 2006. – № 4. – С. 54–60.

9. Блехшмідт Е. Збереження індивідуальності. Людина – особа від самого початку. Дані ембріології людини / Е. Блехшмідт. – Львів : Український Католицький Університет, 2003. – 120 с.

10. Бойко І. Ідентичність і статус людського ембріона у сучасних біотичних дискусіях / І. Бойко // Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Сер. : Філософія. – 2011. – Вип. 8. – С. 217-229.

11. Булеца С. Б. Право фізичної особи на життя та здоров'я як об'єкт цивільно-правової регламентації: порівняльно-правовий аналіз регулювання в Україні, Угорській, Словацькій та Чеській республіках : автореф. дис. канд. юрид. наук / Булеца С. Б. – Одеса, 2005. – 19 с.

12. Водоп'ян Т. В. Проблема правового становища зачатого, але ще не народженої дитини в цивільному праві / Т. В. Водоп'ян // Університетські наукові записки. – 2006. – №2(18). – С. 133-138.

13. Головащук А. П. Цивільно-правові аспекти статусу ембріона людини при застосуванні програм допоміжних репродуктивних технологій / А. П. Головащук // Часопис Київського університету права. – 2013. – № 1. – С. 192-195.

14. Гончаренко О. Питання конституційного закріплення права на життя ненародженої дитини / О. Гончаренко // Право України. – 2010. – № 5. – С. 90-95.

15. Дуфенюк О. М. Проблемні аспекти криміналізації діянь проти життя ембріона та плода людини / О. М. Дуфенюк // Медичне право України: правовий статус пацієнтів в Україні та його законодавче забезпечення (генезис, розвиток, проблеми і перспективи вдосконалення) : матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції 17-18.04.2008, м. Львів. – С. 107-112.

16. Коренга Ю. Питання, які стосуються встановлення батьківських прав за використання сурогатного материнства / Ю. Коренга // Право України. – 2012. – № 3/4. – С.511-514.

17. Куліш А. Право ненародженої дитини на життя / А. Куліш, Т. Фащук // Юридичний журнал. – 2012. – № 5. – С. 87-90.

18. Левандовські К. М. До питання правового статусу ембріона людини / К. М. Левандовські // Університетські наукові записки. – 2014. – № 1. – С. 69-82.

19. Мірошніченко О. А. Право людини на життя (теорія і практика міжнародного співробітництва) : автореф. дис. канд. юрид. наук / Мірошніченко О. А. – Х., 2005. – 19 с.

20. Миронова Г. Право людини на життя: проблемні питання українського законодавства / Миронова Г. // Право України. – 2006. – № 9. – С. 52–55.

21. Пунда О. Проблема цивільної правоздатності ембріона та плода людини / Пунда О. // Життя і право. – 2004. – № 7. – С. 40–45.

22. Рогова О. Про час виникнення права людини на життя: загальнотеоретичний аналіз / Рогова О. // Вісник Академії правових наук України. – 2005. – № 4 (43). – С. 198–206.

23. Романовська Л. Правоздатність дитини за цивільним законодавством / Л. Романовська // Право України. – 2013. – № 1-2. – С.407-412.

24. Самокиш К. Правовий статус ембріона людини / К. Самокиш // Право України. – 2012. – № 7. – С. 287-293.

25. Соловійов А. Деякі юридичні проблеми штучного переривання вагітності в аспекті права людини на життя // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2001. – Вип.30. – С.21–25.

26. Терешкевич Г. Проблема статусу ненародженої дитини в контексті біоетики: державно-правовий аспект / Г. Терешкевич, І. Васильєва // «Ефективність державного управління». Збірник наукових праць. – 2012. – Вип. 30. – С. 90-96.

27. Фащук Т. Правоздатність ембріона людини / Т. Фащук [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/28999/1/capacity.pdf>

28. Шафарчук О. Проблеми визначення правового статусу ембріона / Шафарчук О. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://naub.ua.edu.ua/2013/problemu-vyznachennya-pravovoho-statusu-embriona>.

29. Панчишин А. В. Поняття, ознаки та структура категорії «правовий статус» / А. В. Панчишин // Часопис Київського університету права. – 2010. – № 2. – С. 95-98.

30. Наказ МОЗ України від 9 вересня 2013 р. № 787 “Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z1697-13>

31. Закон України «Про заборону репродуктивного клонування людини» від 14 грудня 2004 р. №2231-15 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2231-iv>

32. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на вироб-

ництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» від 23 вересня 1999 р. №1105-XIV у редакції від 1 квітня 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1105-14>

33. Наказ МОЗ України від 29 березня 2006 р. № 179 «Про затвердження Інструкції з визначення критеріїв перинатального періоду, живонародженості та мертвонародженості, Порядку реєстрації живонароджених і мертвонароджених» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0427-06>

34. Наказ МОЗ України від 24 травня 2013 р. № 423 “Про затвердження Порядку надання комплексної медичної допомоги вагітній жінці під час небажаної вагітності, форм первинної облікової документації та інструкцій щодо їх заповнення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1095-13>

35. Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19 листопада 1992 р. № 2801-XII у редакції від 1 квітня 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>

36. Постанова Кабінету Міністрів від 15 лютого 2006 р. № 144 «Про реалізацію статті 281 Цивільного кодексу України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/144-2006>

37. Кримінальний кодекс України від 5.04.2001 р. № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – №№ 25-26. – Ст. 131.

38. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015

Любич Л. Д. Правовий статус ненародженої дитини у правовідносинах щодо реалізації репродуктивних прав людини.

У статті розглянуто законодавче регулювання правовідносин щодо реалізації репродуктивних прав людини з точки зору правосуб'єктності ненародженої дитини. Аналіз норм вітчизняного законодавства дозволяє зробити висновок, що у правовідносинах з приводу штучного переривання вагітності, а також застосування допоміжних репродуктивних технологій ембріон (ненароджена дитина) постає об'єктом цих правовідносин і позбавлений будь-якої правосуб'єктності. Обґрунтовується потреба закріплення на конституційному рівні захисту ембріона та визнання за ним людської гідності з моменту зачаття. Ненароджена дитина має потенційну здатність реалізовувати свої права й обов'язки після свого народження, а особисті немайнові права (базовий елемент правового статусу – право на життя, право на повагу до своєї гідності) – з моменту зачаття, тому їй має бути надано статус суб'єкта права, який потребує особливого піклування і допомоги.

Ключові слова: ембріон, ненароджена дитина, правовий статус ненародженої дитини, репродуктивні права людини, штучне переривання вагітності, допоміжні репродуктивні технології.

Любич Л. Д. Правовой статус нерожденного ребенка в правоотношениях по реализации репродуктивных прав человека.

В статье рассматривается законодательное регулирование правоотношений по реализации репродуктивных прав человека с точки зрения правосубъектности нерожденного ребенка. Анализ норм отечественного законодательства позволяет сделать вывод о том, что в правоотношениях по поводу искусственного прерывания беременности, а также применения вспомогательных репродуктивных технологий эмбрион (нерожденный ребенок) выступает в качестве объекта этих правоотношений и лишен какой-либо правосубъектности. Обосновывается необходимость закрепления на конституционном уровне защиты эмбриона и признание за ним человеческого достоинства с момента зачатия. Нерожденный ребенок имеет потенциальную способность реализовать свои права и обязанности после своего рождения, а личные неимущественные права (базовый элемент правового статуса – право на жизнь, право на уважение своего достоинства) – с момента зачатия, и поэтому ему должен быть предоставлен статус субъекта права, требующего особой заботы и помощи.

Ключевые слова: эмбрион, нерожденный ребенок, правовой статус нерожденного ребенка, репродуктивные права человека, искусственное прерывание беременности, вспомогательные репродуктивные технологии.

Стаття надійшла до редакції 9.06.2015